

RESTAURAREA LIBERTĂȚII ȘI DEMNITĂȚII UMANE PRIN ÎMBUNĂTĂȚIREA CONDIȚIILOR DE TRAI

Conf. univ. dr. Roxana PARASCHIV

Universitatea Adventus din Cernica
roxana_paraschiv@yahoo.com

Lect. univ. dr. Flavia C. IOSUB

Universitatea Adventus din Cernica
flavia.iosub@uadventus.ro

Abstract: Restoring human freedom and dignity by improving living conditions

Human dignity is dramatically affected by the limitation of freedom; authentic freedom cannot exist when human beings do not have economic conditions enabling self-development, in order to reach their full potential. The present paper presents the challenges the world faces in tackling inequalities in development, the actions, and results of the actions undertaken by relevant international institutions, as well as the need for a different approach in solving these issues. The examples offered in the paper could be regarded as an alternative solution to the international organizations' activities or as a starting point to identify other possible solutions. The most important aspect is that personal involvement, even with limited resources, can, and has, a significant impact on the life of our communities.

Keywords: human dignity, poverty, inequality, social business, social responsibility, social business

Economiștii liberali susțineau – pe bună dreptate – că nu se poate discuta despre libertăți separate – economică, politică, de gândire, pentru că ele sunt interconținute și restrângerea oricăreia dintre ele are repercusiuni asupra celorlalte (Mises, 2009). Fără a mai insista asupra exemplurilor și argumentelor devenite clasice, se poate adăuga faptul că demnitatea

umană autentică nu poate exista atunci când oportunitățile de dezvoltare personală sunt drastic limitate de constrângeri de ordin economic.

Lucrarea de față își propune să exploreze maniera în care inegalitățile de dezvoltare la nivel global îi afectează pe locuitori și modalitatea în care s-ar putea răspunde, cât mai eficient, uneia dintre cele mai mari provocări cu care omenirea se confruntă – aceea de a oferi fiecărui individ oportunități adecvate de dezvoltare și șansa unui trai decent.

Raportul Dezvoltării Umane pentru anul 2016 recunoaște faptul că, în ciuda progreselor importante în dezvoltarea umană din ultimii 25 de ani, aceste progrese sunt distribuite inegal, iar anumite comunități rămân, parțial sau total, în afara lor (UNDP, 2016). Conform statisticilor Băncii Mondiale (WB, 2018) numărul persoanelor care trăiesc în sărăcie extremă s-a redus în perioada 1990-2015 cu aproximativ 1 miliard de persoane, ceea ce poate fi considerat un rezultat remarcabil. Dincolo de statistici, însă, la nivel global situația este extrem de eterogenă. În timp ce în Europa, în Asia Centrală și de Est sărăcia extremă s-a redus considerabil, în Africa sub-sahariană numărul persoanelor care trăiesc cu mai puțin de 1,9 dolari pe zi (pragul fixat de Banca Mondială pentru încadrarea în categoria sărăciei extreme) a crescut. La nivel mondial, numărul acestor persoane este, conform estimării Băncii Mondiale, de 736 milioane de persoane, aceștia fiind doar cei mai săraci dintre săraci. Este un număr îngrijorător de mare, în ciuda tuturor progreselor înregistrate. Din păcate, chiar și cei care au reușit să depășească un anumit prag al sărăciei sunt în continuare într-o situație de risc, iar o criză economică sau politică sau anumite condiții naturale ar putea oricând să îi readucă sub această limită.

Măsurarea obiectivă a sărăciei este o misiune aproape imposibilă. Sărăcia poate fi definită drept starea de lipsă permanentă a resurselor necesare pentru a asigura un mod de viață decent, acceptabil la nivelul colectivității (Zamfir, 1995), ceea ce obligă la raportarea la standardul mediu de trai al colectivității în cadrul căreia se realizează măsurătoarea, rezultând diferențe mari între ceea ce înseamnă concret „sărăcie” în diverse părți ale globului. Chiar și în cazul măsurării sărăciei absolute (veniturile minime necesare pentru asigurarea subzistenței), stabilirea pragului de subzistență presupune un anumit grad de relativism. Banca Mondială a folosit din 2008 până în 2015 suma de 1,25 dolari/zi ca prag al sărăciei,

iar după 2015, ca urmare a creșterii costurilor vieții, acest prag a fost crescut la 1,90 dolari/zi.

În 2018, Banca Mondială a făcut prima încercare de măsurare a sărăciei într-o manieră multidimensională, depășind abordarea strict monetară, bazată pe informații despre consum sau venituri. Abordarea multidimensională, care include aspecte precum accesul la servicii de sănătate, la educație sau la infrastructura comunitară de bază, a determinat, așa cum era de așteptat, creșterea numărului persoanelor considerate în situația de sărăcie sau sărăcie extremă. Chiar dacă venitul zilnic al unei persoane depășește limita de 1,90 dolari, acesta nu îi asigură automat accesul la apă, servicii de sănătate, servicii educaționale sau la infrastructura comunitară. Deși venitul unei persoane este important pentru nivelul său de trai, nu toate bunurile și serviciile pot fi achiziționate prin intermediul pieței. Pentru unele dintre ele este necesară o infrastructură care nu poate fi realizată individual.

Chiar dacă Raportul Dezvoltării Umane 2016 prezintă succesele indiscutabile obținute în ultimii 25 de ani – accesul la condiții mai bune de salubritate pentru 2,1 miliarde de persoane, accesul la surse de apă mai bune pentru 2,6 miliarde de persoane, care se adaugă reducerii cu 1 miliard a numărului persoanelor afectate de sărăcie extremă, același raport recunoaște faptul că există în continuare provocări importante, unele dintre ele mai noi sau mai accentuate – terorismul, extremismul, violențele și discriminarea împotriva copiilor și a femeilor, migrația forțată, bolile incurabile, dezastrelor naturale, schimbările climatice (UNPD, 2016). Toate acestea afectează potențialul de dezvoltare al celor implicați și au nevoie să fie abordate și rezolvate.

Deși, în anumite limite, inegalitățile dintre indivizi în ceea ce privește veniturile sunt normale, atunci când ele depășesc un anumit prag devin disfuncționale și afectează grav atât individul, cât și societatea și economia. Inegalitățile majore amplifică riscul instabilității politice care, rândul său, descurajează investițiile și creșterea economică. Iar frânarea creșterii economice este strâns legată de creșterea sărăciei, ceea ce înseamnă că inegalitățile majore creează un cerc vicios greu de depășit.

Demnitatea umană este afectată dramatic de limitarea libertății, iar libertatea autentică nu poate exista în condițiile în care indivizii nu au condițiile economice necesare pentru o dezvoltare în acord cu propriul potențial. Educația și sănătatea sunt doi factori esențiali pentru

dezvoltarea individuală și tocmai acești doi factori sunt puternic afectați de condițiile economice precare. Sărăcia este asociată cu malnutriția (hrană insuficientă și lipsa nutrienților esențiali), cu accesul redus la educație, dar și cu performanțe școlare scăzute (pe fondul malnutriției), cu grad scăzut de ocupare, care determină perpetuarea sărăciei, într-un cerc vicios imposibil de depășit fără ajutor extern. Câteva date oferite de Raportul Dezvoltării Umane pentru 2016 sunt sugestive pentru acest cerc vicios al sărăciei – la momentul întocmirii acestui raport, 385 de milioane de copii trăiau în sărăcie extremă (sub 1,9 dolari/zi), 45% din decesele în rândul copiilor sub 5 ani erau cauzate de nutriția deficitară, iar copiii născuți în 2016 în țările în dezvoltare urmează să piardă aproximativ 177 miliarde dolari din câștigurile potențiale pe tot parcursul vieții din cauza deficiențelor în dezvoltarea fizică (UNDP, 2016). Evident că aceasta este doar o prezentare extrem de sumară a efectelor sărăciei asupra indivizilor și a comunităților, doar pentru a contura dimensiunea acestei probleme.

Incapacitatea instituțiilor internaționale de a rezolva sau cel puțin de a atenua substanțial dezechilibrele de dezvoltare pe glob și privațiunile economice cu care anumite comunități se confruntă ne obligă să ne întrebăm dacă nu există și alternative mai eficiente de acțiune. Trebuie să recunoaștem faptul că intervențiile la nivel de instituții oficiale pot fi viciate de interese politice și economice, iar acesta este un argument suplimentar pentru căutarea unor alternative viabile. În multe situații, sărăcia cu care anumite comunități se confruntă este cauzată de conflicte militare care au fost gestionate (ca să nu spunem inițiate) de state dezvoltate, mai curând în acord cu interesele acestora din urmă decât cu cele care ar fi trebuit să primeze.

Reflectând la dezbaterea teoretică dintre liberali și intervenționiști cu privire la problema inegalităților de dezvoltare pe glob, dar și la acțiunile diverselor organisme internaționale pentru combaterea acestor inegalități și la rezultatele acestor acțiuni, prezentate anterior, se impun câteva concluzii. Nici liberalii, nici intervenționiștii nu oferă o rezolvare a situației cu care omenirea se confruntă, am putea spune, dintotdeauna. Deși soluții teoretice sunt oferite de ambele părți, nici unele nu au rezolvat, practic, aceste probleme și putem spune că puține au contribuit măcar la reducerea lor. Există abordări valoroase de ambele părți, dar realitatea impune o abordare diferită.

Rezolvarea problemelor subdezvoltării ca, în general, rezolvarea oricărei probleme sociale, ar trebui să se bazeze pe principiul subsidiarității. Intervenția organismelor internaționale, care merg pe rețete standard sau pe proiecte de amploare și greoaie din punct de vedere al aplicabilității și-a dovedit limitele. Acțiunea acestor organisme nu trebuie neapărat exclusă, dar e necesar să fie adaptată nevoilor și particularităților fiecărei comunități în parte.

De altfel, teoria plaselor de siguranță ne spune că sprijinul într-o situație de dificultate trebuie să vină mai întâi de la familie, comunitate, organizații non-guvernamentale și abia apoi, în situațiile cele mai grave, de la stat sau de la organizații supranaționale (Preda, 2002). Chiar dacă în majoritatea cazurilor nu poate fi vorba despre un sprijin provenit din cercul familiei sau al comunității geografice, pot fi gândite modalități de abordare a acestor probleme care să nu implice organisme oficiale, greu adaptabile, împovărate de structuri birocratice sau de interese politice.

Atât din perspectivă liberală cât și din perspectivă creștină, este preferabil ca intervenția în situații de acest gen să fie realizată pe calea inițiativelor caritabile (organizate privat), acele inițiative individuale sau de grup restrâns, conectate cu realitatea de pe teren, motivate să aducă o schimbare fără să aștepte o contraprestație. Este adevărat că asemenea inițiative nu dispun, de cele mai multe ori, de resurse financiare considerabile. Însă în măsura în care acționează pe baza principiilor specifice dezvoltării comunitare de a folosi în special resursele proprii ale indivizilor sau comunităților pe care le asistă, alături de participarea acestora la luarea deciziilor, pot produce schimbări considerabile.

Această modalitate de intervenție se dovedește mult mai eficientă în gestionarea resurselor. Există mai multe motive care justifică această eficiență – interesul personal pentru administrarea resurselor puse la dispoziție pentru rezolvarea anumitor probleme versus implicarea impersonală și birocratică în gestionarea unor resurse colectate de la cetățeni, aplicarea principiului subsidiarității în proiectele gestionate privat versus proiecte naționale implementate fără o analiză detaliată a situației fiecărei comunități în parte (vezi programul *Cornul și laptele*, implementat începând cu anul 2002 în grădinițele și școlile primare și gimnaziile din România, fără o evaluare clară până în acest moment a eficienței lui, în condițiile în care numeroși părinți și profesori au semnalat faptul că o parte a elevilor refuză sau aruncă produsele considerate de calitate

inferioară celor pe care propriile familii le oferă). Asemenea programe naționale înseamnă de multe ori o risipă de resurse care ar putea fi folosite mai eficient dacă populația țintă ar fi identificată în mod corect și dacă serviciile sau produsele oferite ar fi corespunzătoare nevoilor lor.

Chiar dacă un asemenea obiectiv ar putea părea utopic, se impune găsirea acelor modalități de gestionare a sprijinului acordat persoanelor aflate în situație de dificultate, care să permită adaptarea la nivel individual a intervenției. Acest lucru este mai curând realizat de inițiative private decât de instituții publice.

Inițiativele private nu presupun (sau cel puțin nu exclusiv) acțiuni individuale, care sunt în general limitate din punct de vedere al resurselor disponibile, ci proiecte *gestionate* privat, care presupun implicare și informare a donatorilor și, implicit, o responsabilitate mai mare în utilizarea resurselor. „Caritatea” nu se rezumă la acordarea unei sume de bani ocazional (sau chiar periodic) pentru o persoană aflată în dificultate, ci un plan pe termen mediu și lung pentru reintegrarea socială a persoanei respective și pentru a facilita obținerea independenței din punct de vedere financiar. Inițiativele private pot îmbrăca forme variate, iar maniera în care acestea se pot realiza este limitată, practic, doar de creativitatea umană.

În cartea sa „Dezvoltarea afacerilor sociale”, Muhammad Yunus descrie modalitatea în care a început să se implice în rezolvarea problemei sărăciei pentru o comunitate din Bangladesh, grav afectată de criza din 1974 și proiectele pe care le-a desfășurat ulterior. Supraviețuirea oamenilor din comunitatea *Jobra* (Yunus, 2010) depindea de sume infime de bani pe care aceștia le împrumutau de la cămătari pentru o dobândă uriașă. Din sumele respective achiziționau materii prime (de exemplu bambus) pentru confecționarea anumitor produse (scăunele împletite). Din cauza dobânzilor mari, câștigul se întorcea în cea mai mare parte la cămătari, perpetuând situația de sărăcie. După ce a acoperit personal datoria celor 42 de persoane (o sumă, de altfel mică, echivalentul a 27 de dolari americani), Yunus a înființat o bancă destinată finanțării persoanelor în nevoie, bazată pe câteva principii clare (Yunus, 2010): credite de valori relativ mici (dar semnificative pentru populația respectivă), țintirea persoanelor celor mai vulnerabile, rambursarea săptămânală a unei părți a creditului acordat, transformarea debitorilor în acționari și administratori ai băncii, obligativitatea ca debitorii să economisească o sumă infimă săptămânal, ce constituie resursele din care banca acordă credite.

Pe o asemenea filosofie au luat naștere *afacerile sociale*, care funcționează relativ similar cu afacerile obișnuite din economia de piață, în sensul că trebuie să fie sustenabile financiar, dar au ca scop nu obținerea de profit, ci sprijinirea persoanelor în dificultate. Eventualul profit obținut va fi întotdeauna reinvestit și niciodată acordat sub formă de dividende. Evident că asemenea afaceri au nevoie de o finanțare inițială și lecțiile învățate din manualele de economie spun că nimeni nu va fi interesat să investească într-o afacere care nu îi aduce niciun profit. Cu toate acestea, realitatea demonstrează că o asemenea investiție este posibilă, oamenii nefiind interesați doar de profit, ci și de schimbarea pe care o pot produce în lume, la o scară mai mare sau mai mică. În acest fel Yunus (care, de altfel, a și primit Premiul Nobel pentru Pace în 2006 pentru sprijinul oferit persoanelor aflate în nevoie) a înființat, pe lângă Grameen Bank și alte companii precum Grameen Danone (cu scopul reducerii subnutriției în Bangladesh), Grameen Veolia Water Company (cu scopul de a furniza apă potabilă în localitățile din Bangladesh afectate de contaminarea cu arsenic), BASF Grameen (care produce și vinde la prețuri accesibile plase de țânțari tratate chimic pentru a reduce infectarea cu malarie și alte boli transmise de țânțari), Grameen Intel (folosirea tehnologiilor informatice pentru furnizarea de servicii de îngrijire a sănătății în zonele izolate) etc. Toate aceste afaceri au fost înființate în parteneriat cu companii internaționale de prestigiu, care au fost de acord să investească fără a obține profit, în scopul de a rezolva anumite probleme sociale. Practic, asemenea companii donează periodic sume importante de bani pentru a finanța diverse activități caritabile, însă afacerile sociale, față de alte inițiative caritabile, au un avantaj major – o dată puse în funcțiune se autofinanțează și nu au nevoie de donații suplimentare. În cazurile în care nu reușesc să se autofinanțeze, își încetează activitatea, ca orice companie care funcționează într-o economie de piață. Ceea ce este important atunci când vorbim despre afaceri sociale este că ele nu pornesc sub forma unor proiecte gândite într-un birou sau într-o instituție, ci încep prin identificarea problemelor sociale cu care se confruntă o comunitate, încercând să găsească soluții pentru rezolvarea adecvată a lor. Afacerile sociale, spunea Yunus, „ne oferă tuturor oportunitatea de a participa la crearea acelei lumi pe care ne-o dorim. Mulțumită acestui concept, nu mai este nevoie ca oamenii să lase toate problemele în seama guvernelor, irosindu-și viața cu critici la adresa guvernanților, cauzate de incapacitatea acestora. Acum

indivizii au la dispoziție un nou spațiu, în care își pot mobiliza creativitatea și talentul pentru a-și rezolva problemele. Luând în considerare eficiența afacerilor sociale, guvernele ar putea decide, la rândul lor, să aplice acest model – fie înființându-și propriile întreprinderi sociale, fie inițiind parteneriate cu diverse companii sociale private, fie aplicând experiența oferită de acest tip de afaceri pentru a îmbunătăți propriile programe guvernamentale.” (Yunnus, 2010, p. 21-22)

Responsabilitatea socială a marilor corporații poate fi o altă modalitate eficientă de a aduce o schimbare în bine la nivelul unei comunități. Recent, în România, o companie privată a finanțat cu 10 milioane de euro construcția unui spital de oncologie pediatrică, investiție pe care statul român nu a reușit să o realizeze. Există numeroase alte inițiative particulare care au reușit realizarea unor proiecte de o anvergură mai redusă, dar care au adus o schimbare în comunitățile țintă. Dacă în România asemenea exemple sunt, încă, relativ izolate, în țările dezvoltate conceptul de responsabilitate socială a firmelor (*Corporate Social Responsibility*) este deja consacrat, iar marile companii redirecționează fonduri importante fie în scopuri caritabile, fie pentru proiecte ecologice sau pentru alte nevoi identificate la nivelul anumitor comunități. Compania Johnson&Johnson alocă sume importante pentru reducerea poluării, pentru identificarea unor surse alternative de energie sau pentru a oferi acces la apă potabilă diferitelor comunități afectate de această problemă. Există o largă paletă de activități în care firmele se implică în aria responsabilității sociale – reducerea poluării, oferirea de încălțăminte pentru copiii care sunt nevoiți să meargă desculți, oferirea de rechizite școlare, finanțarea unor programe de screening pentru anumite boli, oferirea de vaccinuri sau de ochelari pentru populația din țările foarte sărace, acordarea de concedii de maternitate plătite pentru proprii angajați, implicarea angajaților în proiecte de voluntariat pentru comunitatea din care fac parte etc. Fiecare dintre aceste proiecte aduce o schimbare pentru persoanele sau comunitățile vizate și chiar dacă par o picătură de apă într-un ocean de nevoi, pot produce cumulativ rezultate remarcabile.

Există exemple de indivizi care au reușit să coaguleze în jurul unei inițiative sociale un mare număr de susținători și să realizeze obiective importante. Deși poate apărea frustrarea că sumele de bani pe care statul le colectează din impozite și taxe nu-și găsesc utilizarea acolo unde este în mod real nevoie de ele, există persoane care depășesc această frustrare

și se coalizează pentru a atinge anumite obiective propuse. *Magic Home*, un proiect al Asociației MagiCamp, având ca fondatori două persoane fizice, a reușit să construiască sau să amenajeze, exclusiv din donații, o rețea de 10 case în apropierea spitalelor de oncologie pediatrică din România pentru a fi folosite drept locuință temporară pentru părinții copiilor tratați de cancer în spitalele respective, care nu au unde să locuiască pe perioada tratamentului. *Casa Share* și-a început activitatea ca o inițiativă individuală prin care s-au mobilizat fonduri și voluntari pentru a construi o casă pentru o familie aflată în situație de criză și a continuat având până în luna iunie a acestui an 20 de case construite, alături de alte proiecte sociale în care se implică. Asociația *Teach for Romania*, parte a asociației internaționale *Teach for all*, recrutează, formează și susține financiar cadre didactice performante și motivate pentru a preda în zone defavorizate, oferind astfel șansa ca elevii din asemenea zone să beneficieze de educație de calitate. Asociația *Caravana cu medici*, înființată în 2015, oferă consultații medicale gratuite în zone rurale, izolate, unde populația nu are acces la servicii medicale, prin implicarea cadrelor medicale sau studenților la facultățile de medicină în regim de voluntariat. Există, de asemenea, numeroase proiecte educaționale aparținând unor organizații nonguvernamentale, destinate copiilor din zone defavorizate, care încearcă să îi sprijine fie financiar, cu rechizite, îmbrăcăminte, hrană etc., fie prin oferirea de meditații pentru a-i ajuta să își continue studiile și să aibă șansa unui viitor mai bun. Alte asociații oferă sprijin copiilor abandonati, oamenilor străzii sau persoanelor cu diferite dizabilități. Asemenea inițiative, culese doar din România, deși au un impact relativ limitat, oferă speranța unei schimbări pe care fiecare o putem realiza în comunitățile din care facem parte. „Dezvoltarea umană înseamnă extinderea libertăților în așa fel încât toate ființele umane să poată urma calea pe care o doresc în acord cu valorile pe care le au” (UNDP, 2016). Fiecare dintre aceste inițiative contribuie la realizarea acestui deziderat și oferă indivizilor șansa de a fi un pas mai aproape de atingerea propriului potențial.

Articolul de față nu se dorește a fi o critică a activității organismelor internaționale care activează în domeniul reducerii inegalităților de dezvoltare de glob, ci un semnal de alarmă cu privire la amploarea acestor probleme și la progresele insuficiente făcute pentru rezolvarea lor, care impun necesitatea unor abordări diferite. Exemplele oferite în

lucrări pot fi soluții alternative sau un punct de plecare pentru identificarea altor modalități eficiente de a reda demnitatea umană persoanelor afectate grav de sărăcie și de toate implicațiile acesteia. Este nevoie, mai ales în România (dar nu numai) de crearea unei culturi în această privință. Chiar și acolo unde resursele financiare necesare pentru sprijinirea unui proiect lipsesc, poate exista implicare sub alte forme – voluntariat, consultanță, organizare etc. Dacă majoritatea celor care se pot implica ar face-o, în lumea în care trăim s-ar produce o schimbare mult mai mare decât cea reușită de organizațiile internaționale, care își propun de multe decenii (cu rezultate modeste) reducerea decalajelor de dezvoltare la nivel mondial și sprijinirea comunităților și a indivizilor pentru a depăși sărăcia extremă.

Bibliografie

- ✦ Mises, L. (2009). *Economia în șapte lecții*. București: Editura Institutului Ludwig von Mises.
- ✦ Preda, M. (2002). *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*. București: Polirom.
- ✦ Stiglitz, J. (2002). *Globalization and its discontents*. New York: W.W. Norton & Company.
- ✦ Stiglitz, J. (2015). *The Great Divide. Unequal Societies and What We Can Do About Them*. New York: W.W. Norton & Company.
- ✦ United Nation Development Program. (2016). *Human Development Report 2016*. Accesat la 9 iulie 2019, de la adresa <http://hdr.undp.org/en/2016-report>.
- ✦ World Bank. (2018). *Poverty and Shared Prosperity 2018: Piecing Together the Poverty Puzzle*. Washington DC: World Bank.
- ✦ Yunus, M. (2010). *Dezvoltarea afacerilor sociale*. București: Curtea Veche.
- ✦ Zamfir, E., Zamfir, C. (coord.). (1995) *Politici sociale. România în context European*, București: Editura Alternative.